

*Тернавська А.А., аспірант кафедри
кримінології та кримінально-
виконавчого права Національної
академії внутрішніх справ*

СУЇЦИД СЕРЕД ЗАСУДЖЕНИХ У ВИПРАВНИХ КОЛОНІЯХ УКРАЇНИ ТА ЙОГО ВИДИ

Дослідження феномену суїциду з позицій комплексного підходу дозволяє дійти висновку про те, що він є однією з форм девіантної поведінки, яка відхиляється від прийнятих у суспільстві норм і стандартів та не схвалюється ним.

Слід зазначити, що у виправних колоніях спостерігається підвищена концентрація осіб, які мають додаткові фактори ризику суїциду (девіантна поведінка, психічні й соматичні захворювання, алкоголізм, наркоманія). Тому вивчення природи суїциду має враховувати цей ширший контекст, у центрі якого стоїть саме факт самогубства, а навколо нього - численні факти свідомого чи несвідомого нехтування життям як вищою цінністю людини.

Сьогодні в юридичній науці існує декілька класифікацій суїциду, які хоча і різняться між собою, певним чином розподіляють суїцид беручи за основу істинні наміри суїцидента: справжнє бажання смерті, або імітація бажання померти, з метою досягнення якоїсь мети. Так, Ю. М. Антонян, І. Б. Бойко, Н. О. Качанова, А. В. Зосіменко розподілили всі відомі прояви аутоагресивної поведінки на дві основні, взаємопов'язані, категорії:

- суїцидальні прояви (самогубство, спроби вчинити самогубство), мета - досягнення смерті суїцидентом;
- несуїцидальні прояви (самокаліцтво), мета - досягнення будь-якого результату, крім позбавлення себе життя [1, с. 96].

Подібний підхід до дефініції поняття «аутоагресивної поведінки» знімає протиріччя, пов'язані з розумінням терміна «аутоагресія».

Інші науковці диференціюють самогубства на справжні суїциди, парасуїциди - акти навмисного самоушкодження, що не призводять до смерті, пресуїциди - стан особистості, що обумовлює підвищену стосовно норми ймовірність здійснення суїцидального акту. Прихильниками такої класифікації є В. Т.

Кондратенко, І. О. Погодін, В. А. Тихоненко.

Що стосується саме спецконтингенту, то вчені диференціюють суїцид у виправних колоніях на три основних типи: істинний, афективний, демонстративно-шантажний.

Авторка, спираючись на власний практичний досвід та низку наукових досліджень сучасного стану суїциду серед засуджених у виправних колоніях України, повністю погоджується з наданою дослідниками класифікацією суїциду серед засуджених.

Як підкреслює Д. М. Землін у своїй статті «Психологія демонстративно-шантажної поведінки засуджених», демонстративно-шантажний тип поведінки проявляється в наданні психологічного тиску на оточуючих «значущих» осіб, який має на меті зміну ситуації в сприятливий для суїцидента бік [2, с. 32] (викликати співчуття, уникнути відповідальності, або навіть спричинити неприємності адміністрації колонії і т.п.).

Демонстративно-шантажну суїцидальну поведінку за мотивами вчинення можна умовно розділити на два підтипи. Так, перший підтип характерний для більшої частини схильних до суїциду засуджених. Головним мотивом аутоагресії для таких осіб є психологічний захист, протест, бажання хоча б на деякий час уникнути утисків як з боку засуджених, так і з боку адміністрації колонії.

Засуджені, які є представниками другого підтипу демонстративно-шантажної поведінки, характеризуються як впевнені у собі особистості, раніше судимі, злісні порушники режиму в колоніях. Головним мотивом їх аутоагресивної поведінки є досягнення вигоди шляхом нанесення самопошкоджень для тиску на адміністрацію виправної колонії.

При цьому необхідно підкреслити, що демонстративно-шантажні дії, як правило, призводять до погіршення здоров'я засуджених, серйозним травмам або навіть трагічному фіналу - смерті.

Наступний тип суїциду серед засуджених - афективний, характерною особливістю якого є те, що він не має на меті а ні шантажу адміністрації колонії, а ні смерті. Головним мотивом виступає розрядка емоційної напруги засудженого, яка викликана негативними переживаннями останнього. Такий тип суїцидальної поведінки є проявом негативного впливу ізоляції на людину. Так, найчастіше до афективного суїциду, ще на

початковому етапі перебування у виправній колонії, вдаються наркозалежні та психологічно неврівноважені особи.

Ю. К. Александров підкреслює, що на відміну від істинного суїциду, при якому психотравма, усвідомлена і перероблена засудженим, викликає певний тип цілеспрямованої, хоча і неадаптованої поведінки, при афективних суїцидальних діях психотравмуюча ситуація не встигає піддатися свідомій особистісній переробці. Науковець зазначає, що у суїцидентів даного типу ідея самогубства з'являється в свідомості раптово і набуває непереборної спонукальної сили. Афективний суїцид, незважаючи на глибину і істинність намірів накласти на себе руки, часто відбувається в присутності оточуючих осіб хоча і не має на меті шантажу.

Останній вид суїциду серед засуджених у виправних колоніях - істинний суїцид.

Істинна суїцидальна поведінка - це усвідомлені дії, метою яких є здійснення акту самогубства, бажання позбавити себе життя.

Серйозність намірів підтверджуються вибором місця, часу і способу суїцидальної дії, активною попередньою підготовкою, а інколи - наявністю передсмертних записок. Засуджені, що мають на меті здійснити суїцид, приховують свої істинні наміри та роблять все можливе, щоб ніхто не завадив досягненню кінцевого результату.

Усі спроби відбуваються без свідків (як правило), а способи суїциду в цих випадках вибираються найбільш «жорсткі»: самоповішання або (що рідше) використання різного роду холодної зброї (саморобні ножі, заточки та ін.) [3, с.85].

Тобто, головний мотив істинного суїцидента - позбавити себе життя у будь-який спосіб. Це той тип суїцидентів, який найбільше потребує медичного та психологічного супроводу.

Отже, підводячи підсумок, необхідно зазначити, що суїцид як явище протидіє здійсненню завдань кримінально- виконавчого законодавства, основними з яких є охорона прав, свобод і законних інтересів засуджених, надання їм допомоги у соціальній адаптації.

Список використаних джерел:

І. Качнова Н. А., Зосименко А. В. Клинико-психопатологические аспекты аутоагрессивного поведения жертв сексуального насилия в местах лишения свободы /

Психическое здоровье и безопасность в обществе: науч. материалы первого нац. конгресса по социальной психиатрии. - М., 2004. - С. 96.

2. Землин Д. Н. Психология демонстративно-шантажного поведения осужденных // Психопедагогика в правоохранительных органах, 2009, № 3(38). - С. 32.

3. Александров Ю.К. Справочник практического работника пенитенциарных учреждений. - М.: «Права человека», 2001.- 150 с.